

דף כ

'ביום אין בלילה לא, לימא תיהוי תיובתא דרבי יהושע בן לוי... כי קתני אדיומ'. בפשטות משמע מכאן שחזיב קריאת המגילה בלילה כבר היה בזמן המשנה. וכן יש לשמוע מדברי הריטב"א. ע' הר-צבי כאן ולעיל ד. ובספר בנין שלמה (נח) כתב שבזמן המשנה לא נתקנה תקנה זו.

'סלקא דעתך אמינא תיהוי כראיה ראשונה של זב... קמ"ל כיון דבעיא ספירה ספירה ביממא היא'. כתב הריטב"א: טבילת שומרת יום כנגד יום שזמנה ביום, אינה כשאר דברים שמצוותם ביום בלבד, כי בעצם אפשר לטבול לה בכל זמן, אלא שקודם שהאיר היום עדיין לא הגיע זמן טבילתה, שהרי עדיין לא ספרה ואין ספירה אלא ביום, ולאחר שהגיע היום וספרה הלא יכולה לטבול בין ביום בין בלילה. אלא אגב אורחא של שאר הדברים נקטה המשנה שומרת יום כנגד יום, להשמיענו שאינה כזב בעל ראייה אחת.

והרשב"א נשאר בקושיא בבאור משנתנו. וצ"ע מדוע לא פרשו הראשונים שכוונת התנא לענין דין הספירה עצמה, שאינה אלא ביום ובגן החמה, ונקט התנא טבילה כי היא הנפקותא המעשית של הספירה אבל עיקר הדין להשמיענו דין ספירה. ויש לומר שלענין הספירה אין נפקותא בדין גן החמה, שהרי אם ראתה באחת מכל שעות היום – טמאה למפרע, ולרבי יוסי שאומר מקצת היום ככולו (ע' פסחים פא) כיון שעלה השחר ולא ראתה, אף שראתה לאחר מכן קודם הנץ החמה כבר נטהרה, הרי שאין נפקותא לדין הנץ אלא לטבילה, וזהו שהקשו הראשונים הלא בעצם זמן הטבילה אינו דוקא ביום.

(ע"ב) 'כל היום כשר לקריאת המגילה ולקריאת ההלל...' לא פירט את הדברים המנויים לעיל; מילה טבילה והזיה, כיון שכבר אמרם ברישא, וכאילו אמר קריאת המגילה וחבריו [ונקט קריאת המגילה, שהיא הדבר הראשון המנוי שם. ועוד, ששייך יותר לשנותו אצל קריאת ההלל] (עפ"י ריטב"א).

ז'למוספין' אף על פי שכל הקרבנות אינם קרבים אלא לאחר תמיד של שחר וקודם תמיד של בין הערבים, ואם כן אי אפשר למוספים שייקרבו כל היום – זהו מצד דבר אחר שמעכבם, אבל הכשר המוספים בעצם הוא כל היום. ועוד יש לומר שאם עבר והקדים המוספים לתמיד של שחר לא פסל (עפ"י רשב"א ר"ן וריטב"א).

התוס' ביומא (כט.) צדדו שקרבנות שהוקרבו לאחר תמיד של בין הערבים פסולים מדרבנן, אך אעפ"כ כתבו התוס' (ע' ר"ה ל: וביצה ה.) שאם לא הקריבו מוסף וכבר הקריבו תמיד של בין הערבים – מקריבים מוסף לאחר מכן, כי עשה דרבים דוחה עשה דהשלמה.

ולענין הקדמה לתמיד של שחר, יש אומרים שאין פסול כלל (ע' משנה למלך תמידין א, ג בדעת הרמב"ם; חזו"א מנחות לג, ו). ויש אומרים שפסול עכ"פ מדרבנן (עתוס' פסחים נח: עפ"י מנחות מט: ותוספתא פסחים ד. וכן נקט בלקוטי הלכות פסחים נח בסתמא).

ויש סברא בראשונים שקרבן שקרב לאחר תמיד של בין הערבים או קודם תמיד של שחר, נפסל מהתורה (עריטב"א יומא כט. וע' בבאור סברה זו בקהלות יעקב פסחים מא ובדבר שמואל פסחים נח).

אך לדברי הכל י"ל שכל שאי אפשר להקריב התמיד, כגון בזמן הגזרה שלא מצאו כבשים לתמיד, אין עיכוב להקריב קרבן אחר (כמוש"כ הראב"ד ספ"ק דתמיד) ואז הלא זמנם כל היום. וכן אם עברו והקריבו קרבנות לאחר תמיד של בין הערבים [או כגון מחוסר כפורים בערב הפסח, ע' פסחים נט] – מותר להקריב קרבנות אחרים (כמוש"כ החזו"א הוריות יד, יב), נמצא שבעצם זמן המוספין כל היום.

וכן לענין תפלת המוספין, כתבו ראשונים שאם הקדימה לתפילת השחר – יצא. עריטב"א כאן; או"ח רפ"א. וע' בענין זה במובא בפסחים מט:).

זה הכלל דבר שמצותו ביום כשר כל היום...'. כלומר דבר שמצותו ביום וסתם הכתוב ולא פירש בו שעה מסוימת, אבל יש דברים שמצותם ביום ולא כל היום, כגון תמיד של שחר ושל בין הערבים, וכן קרבן פסח וכד' – הואיל שפרש בהם הכתוב שעות מסוימות (עפ"י רשב"א וריטב"א).

פרפראות לחכמה

'אמר רבי יהודה: קטן הייתי וקריתיה למעלה מרבי טרפון וזקנים בלוד...'. בעשרות מקומות מצאנוהו לרבי יהודה שמביא מעשה להוכיח הלכה.

הנה ציוני המקומות: מעשרות ב,ה; שבת נג: קכא. קמו. קמו. עירובין מה. נא: עב: פז. צא. (וע"ש קא) פסחים ט. ושם לו. (צ"ל 'רבי' יהודה. וכ"ה בתוספתא) (וע"ש נה.) יומא יא. סוכה ב: יד: כ: לא. מגילה כאן ולהלן כו. כז: נדרים נב. נזיר ח. סוטה יח: ב"מ סג; ב"ב יג: פב: קעא. סנהדרין יב. ושם כ. מנחות לה. בכורות מה: אהלות יז,ה. תוספתא: שביעית ד,ב; תרומות א,א; ב,יג; שבת ד,ב ג; עירובין ג,טו; ה,ו; ו,יט; מגילה ב,י; יבמות יב,יג; גטין ב,יא; מכות א,ב; בכורות ה,ב; כלים ב"ק ד,ג; אהלות ט,ט; מקואות ו,א; אבל רבתי ט,א. ובמקומות בודדים הביא בר פלוגתתו של ר' יהודה סיוע ממעשה, ודחאו רבי יהודה (או אחרים) שהמעשה שהיה, לא כך היה: כן יש בסוכה לו: (פעמיים) יבמות כה: מנחות קט: (גם ר' יהודה האמורא, בעשרות פעמים בש"ס מוצאים אנו שמביא מעשים שיש בהם הוראת הלכה – ע' למשל ב"ב קמו. שלשה מעשים).

גם ר' יוסי, מצאנוהו פעמים רבות יחסית מביא מעשה לצורך הלכה: שבת קטו. עירובין מז: ר"ה כב יומא יב: סו. סוכה לו: יבמות צח: כתובות יד. ע"ז יג. בכורות מ. גדה כד: לב. סא. כלאים ז,ד תרומות ד,יג. תוספתא: דמאי ד,ט שביעית ד,ז שבת יד,ב פסחים ג,יז יומא א,ד מגילה ב,ב יבמות י,ג בכורות ד,ג כלים ב"מ יא,א ב"ב כ,א גדה ח,ג ד"א רבה א,א.

לעומת זאת, תנאים אחרים לא מצאנו שהיתה דרכם בכך: ר' מאיר – (סוכה לו: יבמות קכא תוספתא כלים ב"ב ב,א גדה ח,ג).

וכן ר' שמעון (סוכה כ: קדושין טו: סנהדרין יב. תוספתא כלים ב"ב ב,א).

וכן ר' אליעזר (עירובין קא: ב"ב קנו: גדה ט: תוספתא תרומות ג,יח).

רשב"ג: (גטין עד. ידים ג,א; תוספתא דמאי ג,יז).

רבן גמליאל – (עירובין סא:).

ר' עקיבא, ר' נחמיה ור' יהושע – לא נמצא אף פעם אחת.

(ע"ב) ז'ולידוי מעשר' –

למה נקרא 'ז'ולידוי', והלא אינו אלא אומר שבחו, שלא חטא כלל בערתי הקדש מן הבית... לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי... עשיתי ככל אשר צויתני, והלא הז'ולידוי מורה על ההפך, על הודאה בחטא? זו לשון רבנו עובדיה ספורנו בפרושו לתורה (תבוא כו,יג): 'בערתי הקדש מן הבית' – 'בחטאינו ובעוונות אבותינו הוסרה העבודה מהבכורות אשר להם היו ראויות תרומות ומעשרות. כאמרו, ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם. וזהו ז'ולידוי מעשר שהזכירו רז"ל'.

כלומר, בתוך השמחה מהול גם מעט עצב וצער באמירה זו. בהתרומם נפשו של איש ישראל בעמדו לפני ה' אלקיו, ורואה ברכתו שלמה, הפרשת מלאכתו קדושה, והרי היא נתונה לאנשי קודש ומקובלת לפני האל-הקדוש, באותה שעה נזכר, שכל הקודש הזה שהוא נותן עתה לכהנים וללויים – לבכור אשר בבניו היה ראוי, ואלמלא החטא הראשון, היתה עבודת ה' נעשית בכבוד ישראל, וכל בית בישראל, כביתו של הכהן העומד לשרת לפני ה' אלקיך; ועתה, בחטאינו ובעוונות אבותינו הוסרה העבודה מן הבכורות בערתי הקדש מן הבית!

ועוד איתא בספרים בענין זה. למה הוא נקרא בשם 'יודיו':

אלמלא צותה תורה לומר בלשון הזה, לא היה הפה יכול לדבר והאוזן לשמוע דברים אלה יוצאים מפי בשר ודם שאומר לפני בוראו: לא עברתי ממצוותיך, ולא שכחתי! שמעתי בקול ה' אלקי! עשיתי ככל אשר צויתני! השקיפה וברך כאשר נשבעת! פה של בשר ודם, ידבר בפני בוראו דברים אלה? וכמה דברים שהמרה את ה' אלקיו ולא שמע בקולו, ושכח, ולא עשה ככל אשר נצטווה? הרי שאין לך דיבור שקשה לאומרו בפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא כדיבור הזה.

ועכשיו כשהוא אומר בגזרת המלך עליו, אינו יכול שלא לטהר את לבבו עובר לאמירתו, ולהתחרט על כל מה שעשה שלא כמצוה, ועל כל אשר לא שמע ולא עשה ככל המצוה אשר צוהו בוראו. כיון שטהר לבבו תחילה, הרי הוא יכול אחר כך לומר בפה מלא כל האמירה הזו. היא היא האמירה והוא הוא הוידוי ואי אפשר לזו בלי זה! (מתוך ספר התודעה לזקני הר"א כי טוב זצ"ל ח"ב פ"ד. וע"ע מי השילוח ח"ב תבוא; פרוש המלבי"ם שם; מפרשי המשנה מע"ש ה, י; 'הון עשיר' שם; כו"פ מב; שיעורי הגריד"ס סוכה נה. ועוד).

יש מקום לבדוק השערה נוספת, שהוא כלשון 'יודוא' [ומצוי בלשון חכמים חילוף י' וא' כגון קרואים – קרויים; הודאה – הודיה (ע' פ"ד ופ"ט דברכות); 'מבוי' שהוא בלשון התורה 'מבוא' (תורא"ש ריש עירובין); משוי (פ"ב דשקלים) – משא], והיינו שמודא ומברר שנהג במעשר כדין.

דף כא

ז'לעריפת העגלה... כפרה כתיב בה כקדשים. על גדר 'הקדש' שיש בעגלה ערופה, והאם יש בה פדיון – ע' במובא בקדושין נו. וע"ע קרן אורה זבחים ע וקובץ שיעורים ח"ב כא, ט.

'זה הכלל לאתויי מאי, לאתויי סידור בזיכין וסלוק בזיכין וכרבי יוסי דתניא רבי יוסי אומר: סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום. ואם תאמר, מדוע העמיד משנתנו כרבי יוסי הלא גם לדברי חכמים הסוברים שצריך לסדר מיד כשמסלק, כל היום כשר לסידור וסילוק, כי לא שמענו שנחלקו בזה?

יש אומרים דאין הכי נמי אלא שמדברי רבי יוסי שמענו להדיא שסובר כן, ומחכמים לא שמענו (ע' כסא רחמים ובהגהות הגאון נאמ"ן שליט"א. והביא שם תירוץ נוסף, ע"ש).

הריטב"א כתב לפסוק כרבי יוסי כי סתם משנתנו כמותו. ומשמע לכאורה שלא כתירוך האמור שלפיו משנתנו קיימא בין לר"י בין לחכמים. ושמא יש לפרש כוונת הגמרא שמתור 'זה הכלל' בא התנא להשיענו דבר נוסף ולא רק לומר שיש מצוה נוספת שזמנה כל היום, שאם כן היה לו למנותה בפירוש עם שאר הדברים, ומדוע ארריך – אלא רצה להשיענו בייתור דבריו שכשר לסדר הבזיכין כל היום גם אם סילקן בבוקר שהלכה כרבי יוסי, ואילו היה אומר 'סידור וסילוק בזיכין' לא היה משמע כרבי יוסי דוקא אלא אף כחכמים, וכשמסלק ומסדר יחדיו באחת משעות היום.